

Maria KICZKA*

WIĘZI UCZUCIOWE Z RODZICAMI A JAKOŚĆ BLISKICH ZWIĄZKÓW MŁODYCH DOROSŁYCH Z RODZIN ROZWIEDZIONYCH**

Celem prowadzonych badań było wykazanie zależności między jakością bliskiego związku młodych dorosłych pochodzących z rodzin rozwiedzionych a więzią uczuciową, jaka łączy ich z rodzicami. Badano także, czy czynnik pośredni, jakim jest percepcja atmosfery rodzinnej, jest czynnikiem modyfikującym relację między więzią uczuciową z rodzicami a jakością bliskiego związku. Oprócz metod kwestionariuszowych do badania więzi uczuciowych z rodzicami zastosowano także metodę projekcyjną. Udział w badaniu brało 30 osób, młodych dorosłych pochodzących z rodzin rozwiedzionych, obecnie pozostających w bliskim, niesformalizowanym związku.

Uzyskane wyniki potwierdziły występowanie współzależności między specyficznymi aspektami więzi uczuciowych z rodzicami – zarówno z matką, jak i z ojcem – a jakością bliskiego związku (poszczególnymi jego wymiarami – intymnością, namiętnością i zaangażowaniem). Aspektem, który okazał się modyfikować związek między specyfiką więzi uczuciowej a jakością bliskiego związku, okazała się być narracja obojga rodziców na temat sytuacji związanej z rozwodem w okresie okolorozwodowym.

Rezultaty badań ukazują brak prostej zależności między faktem rozwodu rodziców w dzieciństwie lub adolescencji a jakością bliskiego związku w dorosłości.

Słowa kluczowe: rozwód, jakość związku, więzi uczuciowe, atmosfera rodzinna, relacja dziecko-rodzice, wczesna dorosłość.

* **Maria Kiczka** – magister psychologii, absolwentka Instytutu Psychologii na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; pracuje jako psycholog szkolny w zespole Szkół Ogólnokształcących nr 2 w Poznaniu.

** Artykuł powstał na podstawie pracy magisterskiej prowadzonej pod kierunkiem prof. UAM dr hab. Barbary Harwas-Napierały w Instytucie Psychologii na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Rozwód jest pojęciem z dziedziny prawa i oznacza usankcjonowanie rozbicia i dezorganizacji rodziny oraz rozwiązanie małżeństwa za życia obojga. Orzeczenie o nim jest dopuszczalne tylko w sytuacji, gdy nastąpił zupełny i trwały rozkład pożycia małżeńskiego oraz gdy nie podważa on dobra wspólnych małoletnich dzieci i zasad współżycia społecznego¹. W ostatnich latach zwiększa się współczynnik rozwodów – w roku 2010 orzeczono 61 300 rozwodów, natomiast w roku 2012 – 64 432, z których to rozwodów pozostawało 54 026 małoletnich dzieci². Z powodu coraz większej powszechności tego zjawiska zyskuje ono coraz większą aprobatę społeczną. Nie zawsze jednak ma się na uwadze straty, zwłaszcza psychiczne, jakie w całej sytuacji ponoszą dzieci. Zdarza się nierzadko, że to właśnie ich dotyczą największe konsekwencje rozstania rodziców.

Wydarzenie krytyczne, jakim w życiu rodziny jest rozwód, powoduje zmianę w relacjach i więziach uczuciowych, jakie wcześniej panowały między jej członkami. Jest to spowodowane specyficznymi czynnikami, które ujawniają się w rodzinach po rozwodzie: zmiana w strukturze rodziny, która w konsekwencji powoduje zmianę zachowania rodzica w roli matki/ojca, zmieniona jakość interakcji dziecka z dorosłymi wynikająca z faktu braku jednego z rodziców w codziennym życiu rodzinnym oraz zwiększenie interakcji z rodzicem, pod opieką którego pozostaje dziecko³.

W związku z tym, iż rodzice są dla dziecka pierwszymi wzorami ról płciowych, a także pierwszymi partnerami interakcji interpersonalnych w jego życiu, można przypuszczać, iż zmiana relacji z nimi, zwłaszcza jeśli wiąże się ze zmianą nie tylko jakościową, ale też ilościową, spowodowaną zmniejszeniem częstotliwości kontaktów, wpłynie na więź uczuciową dziecka z rodzicem, która będzie wzorem dla tworzonej w dorosłości w związku z osobą najbardziej znaczącą w tym okresie – partnerem. Mając w pamięci niedany związek własnych rodziców, młodzi dorośli mogą mieć trudności z nawiązaniem bliskiej relacji z osobą płci przeciwnej i budowaniem intymnych związków. Młody człowiek, doświadczając braku męskiego lub żeńskiego wzorca osobowego w najbliższym otoczeniu, może ujawniać niejasną orientację w społecznych rolach płciowych⁴. Badania prowadzone za granicą ukazują jednak, iż rozwód rodziców nie jest jasnym predyktorem dla nieudanego związku. Czynnikiemami moderującymi ten związek są: płeć i wiek

¹ *Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy*, Warszawa 2013 (Dz.U. 1964 Nr 9 poz. 59).

² *Rocznik Demograficzny GUS*, Warszawa 2013.

³ A. Woźniak, *Reprezentacja rodziny u dzieci z rodzin rozbitych wskutek rozwodu*, Poznań 2000.

⁴ J. Dzierżanowski, *Psychospołeczna sytuacja dziecka w małżeństwach rozwodzących się*, w: *Rodzina w nurcie współczesnych przemian*, Opole 2010, s. 255-278.

dziecka w momencie rozvodu, konflikt między rodzicami, atmosfera panująca w domu podczas rozvodu i więź z rodzicami⁵.

Przedstawiane poniżej badania ukazują zależności między jakością bliskiego związku młodych dorosłych pochodzących z rodzin rozwiedzionych a więzią uczuciową, jaka łączy ich z rodzicami.

Wybór obszaru badawczego podjętego w tej pracy, jakim jest funkcjonowanie młodych dorosłych z rodzin rozwiedzionych, został dokonany ze względu na używanie pojęcia syndromu Dorosłych Dzieci Rozwodników przy jednoczesnych mało licznych badaniach dotyczących funkcjonowania takich osób, a także ze względu na panujące powszechnie przekonanie, iż osoby, których rodzice się rozwiedli, mają szeroko pojęte problemy z relacjami interpersonalnymi. Podjęcie problemu ma na celu wykazanie braku prostej zależności przyczynowo-skutkowej między faktem rozvodu rodziców a jego negatywnym wpływem na różne sfery życia osoby, co jednocześnie byłoby zachęceniem do zaprzestania nadawania etykiet syndromu Dorosłych Dzieci Rozwodników.

Metoda

W badaniu udział wzięło 30 młodych dorosłych (wiek: 20-30 lat) pochodzących z rodzin rozwiedzionych. Każde z nich pozostawało w bliskim związku od co najmniej 6 miesięcy. Wśród osób badanych było 19 kobiet (63,3%) i 11 mężczyzn (36,7%). Średnia wieku respondentów wynosiła 23,29 lat, a średnia długość pozostawania w związku – 3,17 lat. Spośród wszystkich badanych 7 osób (23,3%) przeżyło rozwód rodziców w okresie dzieciństwa, 11 osób (36,7%) w okresie preadolescencji, a 12 osób (40%) w okresie adolescencji.

Badanie składało się z dwóch części – kwestionariuszowej i projekcyjnej. W części pierwszej zastosowano 3 kwestionariusze samoopisowe. Pierwszy z nich, *Kwestionariusz do badania więzi uczuciowych dorosłych dzieci z rodzicami*, jest narzędziem autorskim skonstruowanym do celów tego badania. Miał on na celu zmierzyć charakter i siłę więzi między osobą badaną a jej rodzicami. Przyjęto, iż charakter więzi może być opisany jako pozytywny, negatywny lub obojętny, a siła więzi jako słaba, umiarkowana lub silna. Kwestionariusz składa się z 19 pozycji, odnoszących się w równej części do matki i ojca. Treściowo obejmują one obszary uczuć, myśli, pragnień, wspomnień i stosunku dorosłych dzieci wobec rodziców,

⁵ A. Ottaway, *The Impact of Parental Divorce on the Intimate Relationships of Adult Offspring: A Review of the Literature*, „Graduate Journal of Counseling Psychology” 2010, s. 35-49.

a także postrzeganego przez nie ustosunkowania się rodziców wobec nich w wymienionych obszarach.

Drugie autorskie narzędzie – *Kwestionariusz do badania percepcji atmosfery rodzinnej związanej z rozwdem u młodych dorosłych* – składa się z 7 stwierdzeń, jedno- lub wielokrotnego wyboru. Dotyczą one postrzegania atmosfery panującej w domu rodzinnym w okresie dzieciństwa – przed rozwdem – oraz obecnie, a także tego, jak rodzice przedstawiali dziecku okoliczności rozwdu. Dane uzyskane dzięki temu narzędziu zostały poddane analizie jakościowej.

Ostatnią z metod kwestionariuszowych był *Kwestionariusz jakości związku* będący modyfikacją narzędzia autorstwa Ackera i Davisa zamieszczonego w książce B. Wojciszke⁶. Opiera się on na teorii Sternberga która zakłada, iż na jakość związku składają się 3 wymiary: intymność, namiętność i zaangażowanie⁷. W wersji zmodyfikowanej każda z tych podskal obejmuje 10 pozycji.

W drugiej części badania zastosowano Test Apercepcji Tematycznej. Zdecydowano się go użyć ze względu na możliwą różnicę między deklarowaną więzią uczuciową z rodzicami osób badanych a treściami niewerbalizowanymi lub nieświadomymi dotyczącymi powyższej cechy. Do niniejszego badania zostało wybranych 8 tablic Testu mogących przedstawiać relacje między dzieckiem lub osobą dorosłą a rodzicem.

Wyniki badań

Jakość związku

Na początku analizy dokonano charakterystyki wyników uzyskanych dla poszczególnych zmiennych. Jakość bliskiego związku w grupie respondentów przyjmuje wartości bliskie lewego krańca skali – wyniku maksymalnego. Oznacza to, iż badani charakteryzują się ogólną wysoką jakością związku. W celu wyodrębnienia podgrup, które charakteryzują się na tle całości niższą lub wyższą jakością związku, dokonano przekształcenia zmiennej z ilościowej na porządkową. Przedziały wyników, jakie ograniczały trzy grupy, zostały ustalone w oparciu o średnią i odchylenie standardowe, jakie zostały obliczone na podstawie wyników uzyskanych przez badaną grupę ($M = 153,0$, $SM = 17,89$). Ostatecznie 9 osób (30%) uznano na tle całej grupy za charakteryzujące się niską jakością związku, 11 osób (36,7%) za charakteryzujące się umiarkowaną jakością związku, a 10 osób (33,3%) prezentowało wysoką jakość. Należy nadmienić, iż większość badanych

⁶ B. Wojciszke, *Psychologia miłości*, Gdańsk 2003.

⁷ R. Sternberg, *A triangular theory of love*, „Psychological Review” 1986, s.119-135

ujętych w grupę „niska jakość związku” charakteryzuje się średnimi wynikami w skali jakości związku w ogóle.

Wymiary przedstawianej zmiennej – intymność, namiętność i zaangażowanie – zostały rozpatrzone pod kątem średnich wyników i odchyłeń standardowych. Uzyskane średnie wyniki w tych podskalach nie różnią się między sobą (Tab. 1).

Tabela 1. Statystyki opisowe wymiarów składowych jakości związku

	Min	Max	M	SD
intymność	32	60	51,43	6,24
namiętność	36	59	50,07	5,8
zaangażowanie	32	60	51,5	7,27

Źródło: opracowanie własne

Wyniki testu jednorodności wariancji Levena wykazały, iż różnice między kobietami i mężczyznami występują jedynie w wymiarze namiętności ($p=0,029$). Mężczyźni charakteryzowali się nieznacznie wyższym średnim poziomem namiętności niż kobiety (odpowiednio $M=51,27$, $M=49,37$).

Zbadano także współzależność między jakością związku a zmiennymi kontekstowymi – wiekiem badanych, długością związku oraz okresem rozwojowym w momencie rozvodu rodziców. Po zastosowaniu jednoczynnikowej analizy wariancji okazało się, że żadna z testowanych współzależności nie okazała się być istotna statystycznie, co oznacza, iż między zmiennymi kontekstowymi a jakością związku nie zachodzi istotna współzależność.

Więź uczuciowa z rodzicami (badanie ilościowe)

Więź uczuciowa z rodzicami rozpatrywana była w dwóch wymiarach. Pierwszym z nich był charakter więzi, który przyjmował jedną z trzech kategorii – pozytywną, neutralną lub negatywną. Drugim wymiarem była siła więzi, której kategorii zostały opisane jako słaba, umiarkowana i silna. Oba z wymiarów więzi były rozpatrywane osobno dla każdego z rodziców.

Analizując charakter więzi z matką, można uznać, iż grupa badana nie była zróżnicowana. Spośród 30 badanych 26 (86,6%) uznało więź z nią jako pozytywną. 3 osoby (10%) deklarowały neutralną więź uczuciową z matką, a 1 osoba (3,3%) więź negatywną.

Bardziej zróżnicowana okazała się siła więzi uczuciowej z matką 12 osób określiło więź jako umiarkowaną, a 11 jako silną (odpowiednio 40% i 36,7%). 4 osoby (13,3%) deklarowały słabą więź z matką (tab. 2).

Tabela 2. Charakter i siła więzi uczuciowej z matką

charakter więzi	N	%	siła więzi	N	%
pozytywny	26	86,7	słaba	4	13,3
neutralny	3	10	umiarkowana	12	40
obojętny	1	3,3	silna	11	36,7

Źródło: opracowanie własne

Wyniki porównujące różnice płci w zakresie charakteru i siły więzi z matką nie okazały się istotne – kobiety i mężczyźni nie różnią się między sobą w zakresie więzi uczuciowej z matką (odpowiednio $p=0,584$, $p=0,477$).

Charakter więzi uczuciowej, jaką młodzi dorośli deklarują wobec ojca, jest bardziej zróżnicowany niż w przypadku więzi z matką. Najwięcej – 14 badanych (46,7%) – określa tę więź jako pozytywną. Negatywna i obojętna więź ujawnia się w przypadku 8 osób (po 26,7%).

Podobnie jak w przypadku więzi z matką, badani najczęściej deklarują, że ich więź z ojcem jest umiarkowanie silna (13 osób – 43,3%). Słabą więź z ojcem deklaruje 5 osób (16,7%), natomiast silną więź – 4 osoby (13,3%) (tab. 3).

Tabela 3. Charakter i siła więzi uczuciowej z ojcem

charakter więzi	N	%	siła więzi	N	%
pozytywny	14	46,7	słaba	5	16,7
neutralny	8	26,7	umiarkowana	13	43,3
obojętny	8	26,7	silna	4	13,3

Źródło: opracowanie własne

Także w tym przypadku zastosowany test istotności różnic U. Manna-Whitneya wykazał, iż kobiety i mężczyźni nie różnią się między sobą w zakresie charakteru i siły więzi uczuciowej z ojcem (odpowiednio $p=0,781$, $p=0,337$).

Więź uczuciowa z rodzicami (badanie jakościowe)

Dane dotyczące więzi uczuciowej z rodzicami uzyskano również technikami projekcyjnymi. Liczba opowiadań zawierających treści dotyczące rodziców była zróżnicowana. Jedna osoba w żadnym ze swych opowiadań nie zawarła takich treści, również jedna osoba motyw rodziców zawarła w każdej historii. Za wyjątkiem wspomnianego jednego przypadku motyw matki pojawiał się w narracjach

każdej osoby badanej. Częściej pomijano motyw ojca – 6 osób nie poruszyło tematu relacji dziecka z ojcem.

Uzyskane obserwacje mogą wskazywać, iż motywy pojawiające się w historiach osób badanych mogły być treścią ich projekcji. Najczęściej powtarzającymi się treściami opowieści okazały się: w stosunku do matki – miłość i troska o dziecko z jej strony, a także ukojenie, radość, poczucie bezpieczeństwa w odczuciu dziecka dzięki obecności matki, natomiast w stosunku do ojca – troska ze strony ojca i obojętność w relacji z dzieckiem. Znaczący może być także fakt, iż częściej w historiach pojawiał się motyw matki i był on bardziej zróżnicowany – może to obrazować fakt, iż osoby badane jako wychowywane tylko przez matkę miały więcej doświadczeń z nią związanych (tab. 5).

Tabela 5. Charakter więzi z rodzicami – dane jakościowe

Opis matki	N	Opis ojca	N
miłość, zaopiekowanie i troska o dziecko ze strony matki	14	miłość i troska o dziecko ze strony ojca	12
surowa i wymagająca	5	tęsknota ojca za dzieckiem	6
nie zwraca uwagi na potrzeby dziecka	2	żał ze strony ojca z powodu rozstania z dzieckiem	8
nie umie się porozumieć z dzieckiem, mówić o swoich uczuciach wobec niego	5	obojętność i dystans w relacji dziecka z ojcem	11
bezradna wobec problemów dziecka, nie umie mu pomóc	5	opiekuńczy, pomocny i wspierający	5
obecność matki daje dziecku ukojenie, radość, poczucie bezpieczeństwa	7	wymaganie podporządkowania się przez dziecko decyzji ojca	4
matka zajmuje się innymi sprawami niż własne dziecko (praca, potrzeby innych – obcych)	4	ojciec jako wzór niemoralnego postępowania	2
nieakceptująca decyzji dziecka	4	duma z dziecka	3
wyrozumiała wobec dziecka	3	dziecko krzywdzi ojca w odwecie za wcześniej doświadczone krzywdy	1

dziecko pomaga matce i opiekuje się nią	3	brak opowieści o ojcu	6
dziecko czuje się nierozumiane przez matkę	3		
dziecko ma poczucie winy wobec matki, że nie spełnia jej wymagań	2		
matka ma poczucie winy, że za mało czasu spędzała z dzieckiem	2		
dystans emocjonalny między matką a dzieckiem	3		
brak opowieści o matce	1		

Źródło: opracowanie własne

Porównując dane uzyskane za pomocą metody kwestionariuszowej z danymi pochodzącymi z metod projekcyjnych, zaobserwowano, iż osoby, które w kwestionariuszach deklarowały obojętność wobec rodziców, w teście projekcyjnym także opisywały relację z ojcem jako zdystansowaną, opartą na sprawach dotyczących interesów, obojętną. Zupełnie inaczej jest w przypadku osób, które więź z ojcem deklarowały jako negatywną. Obraz ojca, jaki projektowały, charakteryzował się troską o dziecko, zainteresowaniem nim, chęcią wsparcia, tęsknotą za dzieckiem. Nie były to opisy, różniące się od opisu osób, które deklarowały pozytywną więź z ojcem, jednak znaczące jest, że tylko jedna z osób deklaruująca negatywną więź wobec ojca podobnie negatywny stosunek opisała w omawianych historiach.

Odmienność między treściami deklarowanymi a projektowanymi można zaobserwować także w więzi uczuciowej z matką. Osoby, które na poziomie deklaracyjnym swoją więź z matką opisywały jako silnie pozytywną, w opowiadanych historiach przedstawiają motyw matki, która jest bezradna wobec problemów dziecka i nie rozumie jego potrzeb, a także stawia wymagania, którym nie może sprostać dziecko. W obu przypadkach jest to spowodowane nieefektywną komunikacją z dzieckiem – albo dziecko nie chce otwierać się przed matką, albo matka nie słucha, co dziecko chce jej powiedzieć i jakie są jego prawdziwe potrzeby. W historiach tych osób nie jest pomijany motyw miłości i troski ze strony matki, jednak treści prezentowane w projekcjach przez te osoby trudno uznać za prezentujące silnie pozytywną więź z matką.

Pierwsza z postawionych hipotez mówi o istnieniu związku między specyfiką więzi uczuciowej młodych dorosłych z rodzicami a jakością bliskiego związku, nie ustalano jednak szczegółowego kierunku oczekiwań. W celu przetestowania hipotezy zastosowano jednoczynnikową analizę wariancji, sprawdzającą zależność każdego z wymiarów specyfiki więzi uczuciowej – charakteru i siły więzi. W obliczeniach korzystano z wyników, jakie uzyskano dla jakości bliskiego związku na skali ilościowej (tab. 4.).

Tabela 4. Związek między poszczególnymi wymiarami więzi uczuciowej a jakością bliskiego związku

testowany wymiar	df	F	istotność (p)
Charakter więzi uczuciowej z matką	27	0,302	0,742
Siła więzi uczuciowej z matką	24	4,299	0,025
Charakter więzi uczuciowej z ojcem	27	3,907	0,032
Siła więzi uczuciowej z ojcem	19	0,507	0,610

Źródło: opracowanie własne

W przeprowadzonej analizie statystycznej w obrębie dwóch wymiarów wykazano istotne różnice między poszczególnymi kategoriami – w obrębie siły więzi uczuciowej z matką i charakteru więzi uczuciowej z ojcem. Ze względu na małą liczebność badanej próby, przyjęto poziom istotności $p=0,10$.

Różnice w obrębie grup o różnej sile więzi z matką wykazały istotne różnice między silną więzią uczuciową z matką a więzią słabą ($p=0,054$) i więzią umiarkowaną ($p=0,09$), jednak wynik ten znajduje się na granicy istotności statystycznej. Analiza średnich wyników pozwoliła stwierdzić, iż osoby przejawiające wobec matki więź silną cechują się wysokimi wynikami na skali jakości związku, osoby o więzi słabej cechują się niską jakością związku w obrębie grupy badanej, osoby przejawiające więź o umiarkowanej sile, uzyskują wyniki na skali jakości związku zbliżone do średniej.

Drugim wymiarem istotnie różniącym się pod względem jakości bliskiego związku okazał się charakter więzi z ojcem. Test post hoc nie wykazał istotnych różnic między poszczególnymi kategoriami charakteru więzi z ojcem. Można jedynie stwierdzić, iż pod względem jakości związku występują różnice między osobami badanymi w obrębie charakteru więzi z ojcem.

Kolejnym krokiem było testowanie hipotez szczegółowych odnoszących się do wymiarów jakości związku i ich korelacji z więzią uczuciową z rodzicami. W tym celu ponownie zastosowano jednoczynnikową analizę wariancji.

Wykazano współzależność poziomu intymności i siły więzi z matką ($p=0,012$). Istotnie różne od siebie pod względem jakości związku są więź silna i słaba ($p=0,013$). Więź silna współwystępuje z wysokim poziomem intymności w związku, natomiast więź z matką o słabej sile wiąże się z niższym poziomem intymności.

Podobną zależność wykazano w odniesieniu do namiętności i siły więzi z matką ($p=0,036$). W tym wypadku istotne okazały się różnice między więzią silną i umiarkowaną ($p=0,06$). Silna więź uczuciowa z matką wiąże się z wysokim poziomem namiętności, więź umiarkowana współwystępuje z niższym poziomem namiętności.

W odniesieniu do poziomu zaangażowania istotna okazała się współzależność z charakterem więzi z ojcem ($p=0,015$). Wykazano, iż różnice na granicy istotności statystycznej występują między negatywną a neutralną więzią uczuciową z ojcem ($p=0,09$). Negatywna więź z ojcem współwystępuje z wysokimi wynikami na skali zaangażowania, natomiast neutralna więź z ojcem z wynikami niskimi uzyskanymi na tle grupy.

Analiza jakościowa danych ukazała dokładne cechy, jakimi charakteryzuje się więź z rodzicami osób, które prezentują niski, średni i wysoki poziom jakości związku. Charakterystyczne dla osób prezentujących niską, na tle grupy badanych, jakość związku jest kierowanie wobec matki miłości, którą też odbierają one z ich strony, natomiast wobec ojca osoby te kierują uczucie rozczarowania. Osoby o niskiej jakości związku pragną częstego kontaktu, zarówno z matką, jak i z ojcem. Ich wspomnienia z nim związane nie zawierają negatywnych treści. Specyficzny dla tych osób jest stosunek, jaki mają do nich matki – jest to stosunek kochający i wymagający jednocześnie, podczas gdy one mają wobec matek stosunek akceptujący. Jedyną treścią zaobserwowaną w teście projekcyjnym charakterystyczną dla osób cechujących się niską jakością związku jest relacja z matką cechująca się nieefektywną komunikacją – dziecko nie chce otwierać się przed matką, a matka nie słucha, co dziecko chce jej powiedzieć, i nie rozumie, jakie są jego prawdziwe potrzeby, dlatego stawia swoje wysokie wymagania, którym dziecko nie zawsze może sprostać. Treści te jednak nie są pozbawione motywu miłości i troski ze strony matki wobec dziecka. Można uważać je za zbieżne z deklarowanym przez dzieci stosunkiem ze strony matek – jednocześnie kochającym i wymagającym, ujawnia się jednak dodatkowo aspekt bycia nierozumianym w swoich potrzebach.

Osoby, których jakość związku została określona jako wysoka, kierują wobec ojca, podobnie jak osoby cechujące się niską jakością związku, rozczarowanie, ale też urazę. W odróżnieniu od osób o niskiej jakości związku, osoby charakteryzujące się jakością wysoką chcą utrzymywać częsty kontakt tylko z matką.

Również tylko o matce myślą pozytywnie, o ojcu myślą negatywnie lub obojętnie. Stosunek matki wobec siebie badani określają jako pomagający, natomiast sami wobec matek są akceptujący i również pomagający.

Osoby charakteryzujące się umiarkowaną jakością związku przejawiają wobec matki miłość i zrozumienie, miłość także przejawiają wobec ojca. Charakteryzuje je też odbieranie od matki czułości i miłości. Przejawiają stosunkowo dużo pragnień wobec niej (m.in. by była czuła, odpowiedzialna i pomagająca), które ona spełnia. Osoby te pragną częstego kontaktu z matką, deklarują, że często o niej myślą. Stosunek, jaki te osoby wyrażają wobec matek, jest kochający i pomagający i taki sam stosunek odbierają one od nich. Stosunek, jaki odbierają od ojca, jest kochający, natomiast same wobec niego wyrażają stosunek akceptujący.

Najbardziej różnicującym aspektem więzi z rodzicami między wysoką i niską jakością związku jest stosunek, jaki dziecko odczytuje ze strony matki wobec swojej osoby – w przypadku osób o wysokiej jakości związku stosunek matki wobec dziecka jest pomagający, a w przypadku osób o niskiej jakości związek stosunek ten jest wymagający. Różnicujące jest też to, iż osoby charakteryzujące się niską jakością związku mówią, iż pragną stosunkowo częstego kontaktu z obojgiem rodziców, podczas gdy osoby charakteryzujące się wysoką jakością deklarują niechęć wobec kontaktu z ojcem i przejawiają wobec niego urazę. Dla osób o umiarkowanej jakości związku charakterystyczne jest natomiast przejawiana wobec obojga rodziców miłość.

Wartym przyjrzenia się wydało się stwierdzenie zależności między specyfiką więzi uczuciowej z rodzicami a uzyskiwaniem na skalach intymności, namiętności i zaangażowania wyniku, który byłby znacząco wyższy lub niższy od dwóch pozostałych.

Osoby, które charakteryzuje zaangażowanie wyższe od intymności i namiętności odbierają ze strony matki uczucie czułości, a wobec niej przejawiają miłość. Wobec ojca przejawiają żal. Osoby te pragną, by matka była tolerancyjna i sprawiedliwa, a ojciec pomagający i kochający – rodzice jednak nie spełniają dostatecznie tych pragnień. Ponadto, w treściach pochodzących z projekcji pojawia się motyw dziecka, które nie spełnia wymagań matki i ma z tego powodu poczucie winy. Matka ma o to żal do dziecka, jednak wyraża wobec niego miłość.

Osoby, które cechuje wobec partnera intymność większa niż namiętność i zaangażowanie, kierują wobec matki miłość i zrozumienie, a wobec ojca uczucia miłości i akceptacji. Od matki odbierają miłość, a ze strony ojca zadowolenie. Pragną, by matka była kochająca, a ojciec pomagający i w obu przypadkach badani uznają, że rodzice te pragnienia spełniają zadowalająco. Pragną też częstego kontaktu z obojgiem, często pozytywnie myślą o matce i ojcu. Wspomnienia zachowane o obojgu rodzicach mają pozytywną treść. Dzieci wobec obojga

rodziców wyrażają stosunek kochający, ponadto wobec matki mają stosunek wyrozumiały i akceptujący. Stosunek matki wobec siebie określają jako kochający i ochraniający.

W grupie badanych tylko dwie osoby wykazywały się stosunkowo wysoką namiętnością w porównaniu do intymności i zaangażowania. Spośród badanych osób można wyróżnić jednak takie, których poziom namiętności jest stosunkowo niższy niż intymności i zaangażowania. Charakteryzują się one tym, iż nie myślą często o ojcu. Pragną, by miał on czas dla rodziny, ojciec jednak nie spełnia tego pragnienia w sposób wystarczający. Osoby o niskim poziomie namiętności charakteryzują się wyrozumiałym stosunkiem wobec matki i obojętnym stosunkiem wobec ojca.

Powyższa analiza jakościowa ukazuje poszczególne aspekty więzi uczuciowej z rodzicami występujące wśród osób charakteryzujące się określonym poziomem jakości związku. Należy jednak podkreślić, iż opisane aspekty relacji z rodzicami współwystępują z jednym z trzech poziomów jakości związku, jednak nie są dla niego specyficzne w większości przypadków.

Atmosfera domowa

Testowana w badaniu percepcja atmosfery domowej skupiała się na dwóch okresach – badani charakteryzowali, jak odbierali atmosferę panującą w domu w okresie okołorozwodowym oraz jak atmosferę rodzinną odbierają aktualnie. Uwzględniono też pytania o komunikację z matką i ojcem na temat sytuacji rozwodu.

Badaną grupę w obszarze percepcji atmosfery rodzinnej szczególnie charakteryzuje zmiana tej percepcji w okresie obecnym porównana z atmosferą zapamiętaną z okresu przedrozwodowego. Wcześniej w większości odbierana była ona jako napięta, natomiast obecnie najczęściej jest określana jako spokojna. Teraz częściej też badani postrzegają ją jako szczęśliwą. Obecnie więcej osób czuje się rozumianych w domu rodzinnym niż w okresie przedrozwodowym (tab. 6).

Tabela 6. Odczucia odbierane przez młodych dorosłych w domu rodzinnym w okresie przedrozwodowym i obecnie

odbierane odczucia	przed rozwodem	obecnie
Czuję się bezpiecznie	17	21
Mogę mieć zaufanie do członków rodziny	13	19
Czuję się zrozumiany/a	7	18
Odczuwam zainteresowanie moją osobą	18	13

odbierane odczucia	przed rozwdem	obecnie
Czuję się sprawiedliwie osądzany/a	5	4
Jestem traktowany/a z życzliwością	12	16
Odnosi się do mnie z szacunkiem	11	18
Czuję się ignorowany/a	4	-
Nie mogę mieć zaufania do członków rodziny	4	1
Czuję się niesprawiedliwie osądzony/a	3	1
Czuję się nierozumiany/a	10	4
Jestem krytykowany/a	4	2
Jestem poniżany/a	1	-
Jestem ośmieszany/a	1	-

Źródło: opracowanie własne

Wysoce istotne wydają się też być różnice w narracji matki i ojca na temat rozvodu wobec dziecka. Podczas gdy badani najczęściej opisywali szczerze przedstawienie sytuacji domowej przez matkę, ojcowie albo wcale nie rozmawiali z dziećmi na ten temat, albo pomniejszali swoją winę za rozbitcie rodziny (tab. 7).

Tabela 7. Narracja ze strony matki i ojca na temat rozvodu w opinii młodych dorosłych

narracja rodzica	narracja ze strony matki	narracja ze strony ojca
Rozmawiał/a ze mną szczerze nt. sytuacji rodzinnej	17	6
Pomniejszał/a swoją winę za rozbitcie rodziny	5	12
Wyolbrzymiał/a swoją winę za rozbitcie rodziny	3	-
Nastawiał/a mnie negatywnie do drugiego rodzica	8	6
Nie rozmawiał/a ze mną nt. tego, co się dzieje w domu	5	11

Źródło: opracowanie własne

Znaczący dla opisywanej grupy wydaje się też być deklarowany stosunek wobec decyzji rodziców o rozwodzie – prawie wszyscy uważają, że było to najlepsze wyjście z sytuacji (tab. 8).

Tabela 8 – Obecny stosunek młodych dorosłych do rozvodu rodziców

stosunek do rozvodu	częstość
Było to najlepsze wyjście z sytuacji	27
Akceptuję ich decyzję	10
Mam do tego obojętny stosunek	-
Uważam, że możliwe było inne rozwiązanie tej sytuacji	3
Potępiam ich postępowanie	-

Źródło: opracowanie własne

Zgodnie z drugą z rozpatrywanych hipotez oczekiwano, iż percepcja sytuacji rodzinnej związanej z rozwodem stanowi czynnik modyfikujący związek między specyfiką więzi uczuciowej młodych dorosłych z rodzicami a jakością bliskiego związku. Analiza jakościowa ukazała znaczące zależności między narracją rodziców na temat sytuacji związanej z rozwodem a więzią uczuciową z nimi. Przy braku pozytywnej więzi z matką znaczące okazało się, iż nie rozmawiała ona z dzieckiem na temat tego, co się dzieje w domu – co wiązało się z rozwodem.

Osoby, które nie deklarują pozytywnej więzi z matką, są zgodne w tym, iż atmosfera w domu, jaką zapamiętali jako dzieci, była napięta, obecnie zaś określają ją jako obojętną. Tendencja do takiej zmiany postrzegania atmosfery domowej zdaje się być charakterystyczna dla osób, które mają neutralną lub negatywną więź z matką. Wyniki analiz ilościowych, opartych na jednoczynnikowej analizie wariancji, ze względu na zbyt małą grupę badanych nie wykazały zależności między brakiem pozytywnej więzi z matką a jakością bliskiego związku, jednak analiza jakościowa ujawnia, iż osoby, które charakteryzuje więź obojętna lub negatywna z matką charakteryzuje niższy poziom intymności w stosunku do zaangażowania.

Mimo iż obserwacje zostały poczynione na małej grupie, można założyć, iż brak komunikacji ze strony matki na temat rozvodu, a także zmiana postrzegania atmosfery domowej z napiętej w okresie dzieciństwa na obojętną w czasie obecnym może powodować tendencję, iż osoba dorosła nie będzie mieć pozytywnej więzi z matką, co może wiązać się z niską intymnością w stosunku do zaangażowania.

Innym rozpatrywanym obszarem jest współzależność specyficznego postrzegania atmosfery domowej z brakiem pozytywnej relacji z ojcem. Grupę osób, która zadeklarowała taki brak, charakteryzuje jedynie to, iż ojciec nie rozmawiał z nimi szczerze, gdy byli dziećmi, na temat sytuacji domowej – najczęściej nie rozmawiał z nimi wcale lub pomniejszał swoją winę za rozbitcie rodziny. Nie ma jednak różnic w narracji ojca o sytuacji domowej między osobami, które deklarowały neutralną więź z nim, a tymi, które mają więź negatywną z ojcem. W związku z tym brak szczerzej komunikacji ojca wobec dziecka na temat sytuacji związanej z rozwodem

może powodować, iż jakość związku takiej osoby w dorosłości może być niska lub skrajnie wysoka. Analiza jakościowa percepcji atmosfery domowej przez te dwie grupy osób nie wykazuje znaczących różnic, można jedynie stwierdzić iż taka charakterystyka postrzeganej atmosfery domowej jest zgodna dla osób, których jakość związku nie jest umiarkowana.

Przedstawiona analiza pozwala stwierdzić, iż percepcja sytuacji rodzinnej związanej z rozwdem stanowi czynnik modyfikujący związek między specyfiką więzi uczuciowej młodych dorosłych a jakością bliskiego związku. Istotnym elementem tej percepcji jest narracja matki i ojca wobec dziecka w czasie okolorozwdowym na temat sytuacji rodzinnej związanej z rozwdem. Brak rozmów z rodzicem na temat sytuacji domowej lub – w przypadku ojca – pomniejszanie swojej winy za rozpad rodziny łączy się z brakiem pozytywnej więzi z danym rodzicem, jednocześnie wiążąc się z występowaniem niższej lub skrajnie wysokiej jakości związku.

Dyskusja

Głównym celem prezentowanych badań było ustalenie związku między więzią uczuciową z rodzicami a jakością bliskiego związku.

Wyniki opisujące deklarowaną więź uczuciową z rodzicami, przedstawiają tendencję do przejawiania przez większość osób badanych pozytywnej więzi uczuciowej wobec matki. Charakter więzi uczuciowej z ojcem jest bardziej zróżnicowany – jest podobnie często pozytywny, jak i negatywny czy neutralny. Wyniki te są zbieżne z wynikami innych badań, które mówią, iż dzieci z rodzin rozwiedzionych na ogół deklarują wobec matek pozytywne uczucia, natomiast ich relacje z ojcami nie są tak jednorodne⁸.

Ciekawych wyników dostarczyło zestawienie danych uzyskanych z metody projekcyjnej z treściami deklarowanymi. Test projekcyjny ujawnił ambiwalentne uczucia, jakie młodzi dorośli kierują wobec matek, co nie zostało dostrzeżone w metodzie kwestionariuszowej. Jednym z możliwych wyjaśnień jest działanie mechanizmu obronnego – projekcji, dzięki któremu nieakceptowane negatywne uczucia wobec matki nie przejawiają się na poziomie świadomym. Prawdopodobną przyczyną tej rozbieżności jest także wadliwy sposób oceny kwestionariusza, który uwzględniał tylko wynik uzyskany na skali najwyższej, dotyczącej charakteru

⁸ J. Brągiel, *Skutki rozvodu rodziców – z perspektywy dorosłego życia*, „Roczniki Socjologii Rodziny” 1999, s. 175-182; U. Sokal, *Więzi uczuciowe dorosłych dzieci z rodzicami w rodzinach rozwiedzionych*, Elbląg 2005; N. Zill, D. Morrison, M. Coiro, *Long-Term Effects of Parental Divorce on Parent-Child Relationships, Adjustment, and Achievement in Young Adulthood*, „Journal of Family Psychology” 1993, s. 91-103.

więzi. Rozstrzygające w tej sytuacji byłoby zastosowanie metody wywiadu, który ujawniłby na poziomie świadomym całe spektrum przejawianych w relacji z matką uczuć, myśli i zachowań.

Kolejna z rozbieżności uzyskanych w teście projekcyjnym dotyczyła relacji z ojcem. Osoby deklarujące wobec niego jednoznacznie negatywne uczucia, w teście projekcyjnym miały tendencję do opisywania ojca jako troskliwego, wspierającego i opiekuńczego. Uznając działanie mechanizmu projekcji, rozbieżność tę można tłumaczyć faktem nieakceptowania czy niemożności wyrażania pozytywnych uczuć wobec ojca, np. z powodu utrwalonego w dzieciństwie uczucia nienawiści; jest ono świadomie deklarowane po latach, mimo przeżywania pozytywnych doświadczeń w relacji z rodzicem. Innym możliwym wyjaśnieniem jest doświadczenie deprywacji pozytywnych relacji z ojcem, jednocześnie przejawiając silne ich pragnienie. Osoby mogą przedstawiać z tego powodu w teście projekcyjnym wymarzony obraz idealnego ojca.

Wyniki punktowe uzyskane przez badanych na skali jakości związku były wysokie. Nie prowadzono badań porównawczych, jednak można przypuszczać, iż, biorąc pod uwagę jakość bliskiego związku, osoby z rodzin rozwiedzionych nie wypadają gorzej od osób wychowujących się w rodzinach pełnych. Może to potwierdzać tezę, iż sam fakt rozwodu rodziców nie powoduje zmniejszenia jakości bliskiego związku⁹. Średnie wyniki uzyskane na podskalach intymności i zaangażowania są równe, nie okazuje się zatem, by osoby z rozwiedzionych rodzin miały trudności z intymnością w związku oraz by były nadmiernie zaangażowane w swój związek.

Wyniki dotyczące pierwszej ze stawianych hipotez ukazały związek między więzią uczuciową z rodzicami a jakością bliskiego związku u młodych dorosłych z rodzin rozwiedzionych. Osoby charakteryzujące się niską jakością związku na tle grupy badanej, określają więź uczuciową z matką jako słabą, kierują miłość wobec matki i rozczarowanie wobec ojca. Badani ujawniają, że czują się nierozumiani przez matkę, charakteryzuje ich nieefektywna komunikacja z matkami. Możliwe, iż właśnie rozczarowanie wobec ojca i uczucie bycia nierozumianym przez matkę zostało przeniesione na bliską relację z partnerem, co spowodowało obniżenie jakości związku.

⁹ Sh Schulman, M. Scharf, D. Lumer, O. Maurer, *Parental divorce and young adult children's romantic relationships: resolution of the divorce experience*, „American Journal of Orthopsychiatry” 2001, s. 473-478; M. Bruce, R. Flora, Ch. Stacey, *Divorce as it Influences the Intimate Relationships of College Students*, „Undergraduate Research Journal for the Human Sciences” 2004, pozyskano z: <http://www.kon.org/urc/bruce.html>, pobrano 12.06.2014.

Zaskakujące wydają się wyniki dotyczące wysokiej jakości związku. Możliwe, iż osoby, które mają silną potrzebę utrzymywania bliskiej relacji, zaspokajają ją zarówno w relacji z matką o silnej więzi, jak i w relacji z partnerem. Wyjątkowo silna więź pozytywna mogła zostać przeniesiona na relację z partnerem, co spowodowało wyjątkowo wysoką jakość związku. Inna próba interpretacji zaobserwowanych wyników jest związana z obecnością nieświadomych mechanizmów obronnych. Jak wspomniano powyżej, osoby deklarujące negatywną więź z ojcem w teście projekcyjnym przedstawiają prawdopodobnie idealny obraz ojca, jakiego pragną, a jakiego nie miały. Być może analogiczny mechanizm obronny, idealizacji, zadziałał w przypadku ich deklaracji na temat związku. Można przypuszczać, iż uzyskane przez nich maksymalnie wysokie wyniki na skali jakości związku nie odzwierciedlają faktycznego stanu rzeczy, lecz sposób, w jaki badani odbierają swój związek, być może częściowo idealizując go. Jeśli jednak odrzucić działanie mechanizmów obronnych czy zniekształceń poznawczych, ciekawym wnioskiem jest przedstawienie, iż negatywna i wroga relacja z ojcem współwystępuje ze szczęśliwym związkiem dorosłego dziecka w przyszłości. Rozstrzygnięcie, które wyjaśnienie jest bliższe stanowi faktycznemu, staje się możliwym przedmiotem dalszych badań.

Ważny wniosek ukazują wyniki dotyczące poziomu intymności w związku. Podstawy teoretyczne na ten temat są rozbieżne, jedne wskazują na to, iż intymność u dorosłych dzieci z rodzin rozwiedzionych jest stosunkowo niska¹⁰, inne badania ukazują, iż nie ma różnic między poziomem intymnością u osób z rodzin rozwiedzionych i rodzin pełnych¹¹. Wyniki przeprowadzonych badań pokazały, iż istnieją składowe więzi uczuciowej z rodzicami, które występują wtedy, gdy intymność ma poziom najwyższy ze wszystkich trzech składowych jakości związku. Najistotniejsza w tym przypadku w więzi uczuciowej wydaje się miłość wobec obojga rodziców, zaspokajanie przez nich pragnień dzieci wobec swojej osoby i zachowania wspomnień o pozytywnej treści. Wyniki te sugerują, iż taka relacja z obojgiem rodziców, także z tym, który odszedł od rodziny, pozwala dziecku ufać bliskiej osobie i czuć się bezpiecznie w relacji z nią. Taki wzorzec funkcjonowania może być przeniesiony na relację z partnerem, dzięki czemu związek osoby charakteryzuje się wysokim poziomem intymności. Potwierdza

¹⁰ J. Conway, *Dorosłe dzieci rozwiedzionych rodziców: jak uwolnić się od bolesnej przeszłości*, Warszawa 1997; *Wpływ rozwodu rodziców na dorosłe życie ich dzieci*, „Rocznik Andragogiczny” 2010, s. 158-173.

¹¹ M. Bruce, R. Flora, Ch. Stacey, *Divorce as it Influences the Intimate Relationships of College Students*, dz. cyt.

to pierwotną tezę, iż więź z rodzicami ma istotne znaczenie dla funkcjonowania osoby w bliskim związku.

Ciekawy wydaje się ustalony w badaniu związek między poziomem namiętności a więzią uczuciową z rodzicami. Pomijając aspekt związany z potrzebą seksualną, namiętność należy łączyć także z pragnieniem bliskości, potrzebą afiliacji, opiekuńczości i poczucia własnej wartości¹². Można więc przypuszczać, iż osoby, które charakteryzuje wysoki poziom namiętności w związku, mogą te potrzeby mieć na tyle wysokie, że zaspokojenia ich szukają zarówno w relacji z matką, jak i w relacji z partnerem. Osoby o niskim poziomie namiętności charakteryzują się tym, iż nie myślą często o ojcu, pragną, by miał on czas dla rodziny, czego on nie spełnia wystarczająco, mają wobec niego obojętny stosunek. Można sądzić, iż potrzeby afiliacji i opiekuńczości są u tych osób frustrowane przez rodzica. Możliwe, iż z powodu lęku przed podobnym potraktowaniem przez bliską osobę, sfrustrowane potrzeby zostały utajone i nie są wyrażane, co powoduje niski poziom namiętności w związku. Nie należy też wykluczać faktu, iż osoby, które wyrażają niską namiętność, były wychowywane w domach o wysokim stopniu tabuizacji sfery seksualnej, przez co trudniej im wchodzić w relację fizyczną z partnerem lub mówić na jej temat.

Zebrane wyniki dotyczące poziomu zaangażowania w bliskim związku i więzi z rodzicami u młodych dorosłych z rozwiedzionych rodzin częściowo potwierdzają przypuszczenia o wysokim poziomie zaangażowania osób badanych¹³. Osoby, które uzyskały wysokie wyniki na skali zaangażowania, charakteryzują się negatywną więzią z ojcem, chcą, by matka była tolerancyjna i sprawiedliwa, a ojciec kochający i pomagający. Rodzice jednak nie spełniają zadowalająco tych pragnień. Osoby o niższym poziomie zaangażowania charakteryzują się więzią uczuciową z ojcem o neutralnym charakterze. Można przypuszczać, iż osobie mającej obojętny stosunek do rodzica, który odszedł od rodziny, nie zależy na utrzymywaniu z nim więzi. Możliwe, iż podobnie nie zależy jej na utrzymywaniu swojego związku – zaangażowanie wiąże się ze świadomym postanowieniem długoterminowego utrzymania związku. Jest prawdopodobne, iż osoby takie nie mają potrzeby utrzymywania bliskich relacji w ogóle. Być może jest to spowodowane doświadczeniem odrzucenia przez ojca w dzieciństwie, a następnie wyparciem tej potrzeby i odczuwaniem jej jedynie na poziomie nieświadomym. Z kolei osoby charakteryzujące się negatywną więzią z ojcem wyrażają pragnienia wobec rodziców, których oni nie

¹² D. Dwyer, *Bliskie relacje interpersonalne*, Gdańsk 2005, B. Wojciszke, *Psychologia miłości*, dz. cyt.

¹³ M. Piotrowska, *Wpływ rozvodu rodziców na dorosłe życie ich dzieci. Przegląd badań*, „Rocznik Andragogiczny” 2010, s. 158-173.

spełniają. Możliwe, iż przejawianie wysokiego zaangażowania wobec partnera jest kompensacją sfrustrowanej potrzeby dobrej relacji z rodzicem.

Potwierdzona została druga z głównych hipotez, zgodnie z którą percepcja atmosfery rodzinnej związanej z rozwodem ma modyfikujący wpływ na związek między specyfiką więzią uczuciową z rodzicami a jakością bliskiego związku młodych dorosłych. Jako jedyna z badanych składowych percepcji sytuacji domowej, która wiąże się z relacją z rodzicami, okazała się być ich narracja wobec dzieci na temat sytuacji związanej z rozwodem. Brak pozytywnej więzi, zarówno z matką, jak i z ojcem, związany był z brakiem rozmów z dzieckiem na temat tego, co się dzieje w domu (co miało związek z rozwodem). Można przypuszczać, iż mogło to rodzić w dziecku niepewność co do dalszej przyszłości, brak poczucia bezpieczeństwa i obniżyć zaufanie wobec rodziców. Jeśli uczucia te były dość silne i częste, mogły zostać zintrojektowane. Uwewnętrznienie niepewności, braku zaufania i poczucia bezpieczeństwa w relacji z bliską osobą – rodzicem – może z kolei powodować przejawianie podobnych uczuć w bliskiej relacji z partnerem, co w oczach osoby może obniżyć jakość jej związku lub, jak już wspomniano, osoba związek idealizuje. Co ciekawe, brak pozytywnej więzi z rodzicem, spowodowany brakiem komunikacji z nim na temat rozwodu w sytuacji okołorozwodowej, nie zależy od płci rodzica ani od tego, czy dziecko pozostało pod jego opieką, czy rodzic wyprowadził się. Na podstawie uzyskanych danych nie można było ustalić, czy istnieje specyficzny aspekt percepcji atmosfery domowej, który przesądza, czy wobec rodzica dziecko przejawia więź negatywną, czy neutralną. Staje się to zaproszeniem do kolejnych badań, które mogą odkryć nowe, znaczące dla dalszego rozwoju dziecka aspekty wspomnianej sytuacji.

Podsumowanie

W opinii społecznej Polaków rozwody obecnie stają się zjawiskiem coraz szerzej aprobowanym¹⁴. Nie towarzyszy temu jednak zwiększenie liczby badań na rodzimym gruncie dotyczących funkcjonowania osób, które doświadczyły rozwodu rodziców. Deficyt danych empirycznych jest widoczny głównie w obszarze związanym z funkcjonowaniem dorosłych dzieci z rodzin rozwiedzionych¹⁵. Można

¹⁴ CBOS, *Polacy o rozwodach. Komunikat z badań CBOS BS/36/2013*, pozyskano z: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_036_13.PDF, pobrany 12.06.2014.

¹⁵ M. Piotrowska, *Wpływ rozwodu rodziców na dorosłe życie ich dzieci. Przegląd badań*, dz. cyt.; U. Sokal, *Więzi uczuciowe dorosłych dzieci z rodzicami w rodzinach rozwiedzionych*, dz. cyt.

to jednak tłumaczyć faktem, iż zwiększona liczba dzieci pochodząca z rozbitych rodzin dopiero wchodzi w okres dorosłości.

Mimo iż badania okazały się dostarczyć wyników potwierdzających sformułowane hipotezy, trudno na ich podstawie generalizować wyniki na całą populację dorosłych osób z rodzin rozwiedzionych. Podstawowym tego powodem jest stosunkowo mała liczba osób badanych. Kolejnym przeciwskazaniem do generalizowania wyników jest zastosowanie selekcji osób ze względu na wybrane kryteria, a nie randomizacji. Należy zwrócić uwagę na fakt, iż część osób spełniających kryteria odmówiła udziału w badaniach. Można uznać, iż osoby, które wyraziły zgodę na badanie, stanowią tylko podgrupę osób, które ustalone kryteria spełniają i dostarczają wyniki charakterystyczne tylko dla niej.

Uzyskane wyniki badania prowadzą jednak do dwóch wniosków istotnych dla praktyki psychologicznej. Pierwszym z nich jest potwierdzenie, że sam fakt rozwodu rodziców okazuje się nie być predyktorem nieudanego związku czy też jego niskiej jakości. W raporcie dotyczącym seksualności Polaków Z. Izdebskiego część osób jako powód niezawierania bliskiego związku podaje strach przed powtórzeniem błędów rodziców, których związek był nieudany¹⁶. Można przypuszczać, iż odsetek osób przeżywających podobną obawę, lecz niedeklarujących jej wprost jest większy. Istotne jest zatem przekazywanie osobom, które doświadczyły rozwodu rodziców informacji, iż badania nie potwierdzają istnienia związku między samym faktem rozstania rodziców a jakością ich bliskiego związku w dorosłości. Taka informacja może zmniejszyć obawy przed rozpadem związku czy nawet – w przypadku osób samotnych – przed angażowaniem się w bliskie relacje.

Drugi z istotnych wniosków odnosi się do związku relacji z rodzicami z jakością bliskiego związku w dorosłości. O ile sam fakt rozstania się rodziców nie wpływa destruktywnie na omawianą jakość, o tyle ważne jest, jak będzie przebiegała relacja dziecka z obojgiem rodzicami po rozstaniu. Istotne jest każdorazowe uświadamianie rodziców, którzy się rozstają, jak ważne jest traktowanie dziecka podmiotowo, jako osoby w równym stopniu uwikłanej w cały proces rozwodu, a w związku z tym, jak ważne jest szczere i zrozumiałe wyjaśnienie dziecku sytuacji, w jakiej znajduje się cała rodzina. Równie istotna jest psychoedukacja rozstających się rodziców, jak poprawnie budować relacje z dzieckiem, opiekując się nim oddzielnie, a także mówienie rodzicom o skutkach, jakie rozwód może mieć dla dziecka.

W oparciu o raporty z badań i literaturę dotyczącą rozwodów zrodzone zostało przekonanie, iż rozwód buduje w dziecku przeświadczenie o niemożności tworzenia trwałych, stabilnych związków międzyludzkich, zabija w nim nadzieję na to,

¹⁶ Z. Izdebski, *Seksualność Polaków na początku XXI wieku*, Kraków 2012.

że możliwe są trwałe i szczęśliwe związki między ludźmi¹⁷. W obliczu uzyskanych wyników, trudno zgodzić się z drugim członem przytaczanej wypowiedzi. Trudno każdorazowo ocenić, czy rozwód jest najlepszym wyjściem z sytuacji z punktu widzenia dziecka, ważniejsze jednak od ocen moralnych jest budowanie w rodzinach przekonania, iż swoją postawą i miłością wobec niego, nawet gdy rozstaną się ze współmałżonkiem, mogą pokazać dziecku, iż trwałe szczęście między ludźmi jest dostępne także dla niego.

Bibliografia

- Brańpiel J., *Skutki rozwodu rodziców – z perspektywy dorosłego życia*, „Roczniki Socjologii Rodziny” 1999, s. 175-182.
- Bruce M., Flora R., Stacey Ch., *Divorce as it Influences the Intimate Relationships of College Students*, „Undergraduate Research Journal for the Human Sciences” 2004, pozyskano z: <http://www.kon.org/urc/bruce.html>, pobrany 12.06.2014.
- CBOS, *Polacy o rozwodach. Komunikat z badań CBOS BS/36/2013*, pozyskano z: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_036_13.PDF, pobrany 12.06.2014.
- Conway J., *Dorosłe dzieci rozwiedzionych rodziców: jak uwolnić się od bolesnej przeszłości*, Warszawa 1997.
- Dwyer D., *Bliskie relacje interpersonalne*, Gdańsk 2005.
- Dzierżanowski J., *Psychospołeczna sytuacja dziecka w małżeństwach rozwodzących się*, w: *Rodzina w nurcie współczesnych przemian*, Opole 2010, s. 255-278.
- Izdebski Z., *Seksualność Polaków na początku XXI wieku*, Kraków 2012.
- Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy*, Warszawa 2013.
- Ottaway A., *The Impact of Parental Divorce on the Intimate Relationships of Adult Offspring: A Review of the Literature*, „Graduate Journal of Counseling Psychology” 2010, s. 35-49.
- Piotrowska M., *Wpływ rozwodu rodziców na dorosłe życie ich dzieci. Przegląd badań*, „Rocznik Andragogiczny” 2010, s. 158-173.
- Rocznik Demograficzny GUS*, Warszawa 2013.
- Rozwód? Przemysł to. Rozwody w Polsce i na świecie*, „Raport Fundacji Taty i Mamy” 2011; pozyskano z: <http://www.rozwodprzemyslto.pl/wp-content/uploads/2011/12/Raport.pdf>, pobrany 12.06.2014

¹⁷ *Rozwód? Przemysł to. Rozwody w Polsce i na świecie*, „Raport Fundacji Taty i Mamy” 2011; pozyskano z: <http://www.rozwodprzemyslto.pl/wp-content/uploads/2011/12/Raport.pdf>, pobrany 12.06.2014

- Schulman Sh., Scharf M., Lumer D., Maurer O., *Parental divorce and young adult children's romantic relationships: resolution of the divorce experience*, „American Journal of Orthopsychiatry” 2001, s. 473-478.
- Sokal U., *Więzi uczuciowe dorosłych dzieci z rodzicami w rodzinach rozwiedzionych*, Elbląg 2005.
- Sternberg R., *A triangular theory of love*, „Psychological Review” 1986, s.119-135.
- Wojciszke B., *Psychologia miłości*, Gdańsk 2003.
- Woźniak A., *Reprezentacja rodziny u dzieci z rodzin rozbitych wskutek rozwodu*, Poznań 2000.
- Wpływ rozwodu rodziców na dorosłe życie ich dzieci*, „Rocznik Andragogiczny” 2010, s. 158-173.
- Zill N., Morrison D., Coiro M., *Long-Term Effects of Parental Divorce on Parent-Child Relationships, Adjustment, and Achievement in Young Adulthood*, „Journal of Family Psychology” 1993, s. 91-103.

Maria Kiczka: Emotional Bonds with Parents and Intimate Relationship Quality of Adult Children of Divorce

The aim of the study was to identify the relationship between the quality of the intimate relationship of young adults of divorced family and the emotional bond between them and their parents. In addition, the aspect that was taken into consideration was the influence of the mediator- the perception of the family atmosphere- on the mentioned variables. In the study of the emotional bond with parents, apart from declarative methods- questionnaire, we also used the projective ones. The research was conducted on a group of 30 young adults from divorced families who currently stay in a close, non-formalized relationship.

The results confirmed the existence of the relationship between specific aspects of emotional bonds with parents- both mother and father- and the quality of a close relationship, as well as between its separated dimensions: intimacy, passion and commitment. The aspect that was proved to modify the relationship specificity of emotional bonds and the quality of the intimate relationship turned out to be a narration of both parents among the situation of divorce during the period of its happening.

Research show no simple relationship between the fact of divorce of parents during the childhood or adolescence of the subject and the quality of the intimate relationship in adulthood.

Key words: divorce, relationship quality, emotional bonds, family atmosphere, child – parents relationship, early adulthood.